

АЛБАНСКИЯТ ФАКТОР В СЛЕДТИТОВА ЮГОСЛАВИЯ И В НАВЕЧЕРИЕТО НА РАЗПАДАНЕТО НА ЮГОСЛАВСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ ПРЕЗ 90-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ В.

Марияна Стамова

доктор по история, доцент, секция „Съвременни Балкани“, Институт по балканистика
с Център по тракология – БАН, ул. „Московска“ № 45, 1000 София, България,
marianastamova@yahoo.com, orcid.org/0000-0003-3244-870X

В статията предмет на анализ е борбата между албанския и сръбския национализъм, която в резултат на вълненията в Косово в началото и в края на 80-те години дава стартовата основа за разпадането на многонационалната югославска федерация. Отрицателните явления и тенденции в развитието на Югославия в последните й десетилетия, особено в края на 70-те и началото на 80-те година, със смъртта на лидера ѝ Йосип Броз Тито, довеждат страната до сериозна криза. Противоречията в югославското общество, икономическите и политическите проблеми и международното напрежение се изострят до степен да се постави под въпрос единството на Югофедерацията, СЮК и бъдещото развитие на „югославския модел на социализъм“. Югославската криза има многопосочни измерения. Причините основно са от вътрешен характер. С особено остри изяви е политическата криза. Генератор на международналните и междурепубликанските противоречия, както и на националистическите тенденции, са въпроси, наследени от историята, но и на решенията по националния въпрос от титовския период. Обща изходна база на националистическите елементи е твърдението, че интересите на собствената нация са пренебрегнати за сметка на общоюгославските или тези на другите републики. От друга страна, икономическата криза влияе пряко за засилване на социалното напрежение, изразено в стачки и митинги в цяла Югославия. За икономическото състояние на страната в тези години са характерни големият външен дълг, високата инфлация, ниската производителност на труда, безработицата и спадането на жизнения стандарт. Общата криза в Югославия намира израз в изостряне на икономическите, социалните, политическите и международналните отношения и в Косово. Събитията в Косово и особено въведените извънредни мерки се отразяват неблагоприятно върху авторитета на Югославия на международното поле. В края на 80-те години е застрашено самото съществуване на многонационалната Югославска федерация.

Ключови думи: албански фактор, Албания, Югославия, Косово, Йосип Броз Тито, Слободан Милошевич, СЮК.

THE ALBANIAN FACTOR IN POST-TITO YUGOSLAVIA ON THE EVE OF THE BREAKUP OF THE YUGOSLAV FEDERATION IN THE 1990S

Maryiana Stamova

PhD, Associated of Professor, Department “Contemporary Balkans”, Institute of Balkan Studies with Centre of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences, Moskovska str. 45, 1000 Sofia, Bulgaria, marianastamova@yahoo.com, orcid.org/0000-0003-3244-870X

The article deals with the intensification of the struggle between the two nationalisms – the Albanian and the Serbian, throughout the 1980s and the incessant unrest in Kosovo which gave the starting basis for the disintegration of the Yugoslav federation in the early 1990s. The negative phenomena and trends in the development of Tito’s Yugoslavia in its last decades and especially after the death of the Yugoslav leader Josip Broz Tito brought the country to a serious crisis. The contradictions in the Yugoslav society, the economic and political problems and the inter-ethnic tensions were exacerbated significantly and questioned the unity of the Yugoslav federation, the League of Communists of Yugoslavia (LCY) and the future

of the “Yugoslav model of socialism”. In general, the Yugoslav crisis had multi-faceted dimensions. Its causes were mainly internal. Particularly acute was the political crisis. Generator of the inter-ethnic and inter-republican contradictions, but also of the nationalist trends, were issues inherited from history and the decisions on the national question from the period of Tito. A general starting point of the nationalist elements was the claim that the interests of the particular nation were neglected at the expense of the all-Yugoslav interests or those of the other republics. On the other hand, the economic crisis directly affected the strengthening of the social tensions, expressed in strikes and rallies across Yugoslavia. The economic situation of the country in those years was characterized by the federation’s increased foreign debt, great inflation, reduction of labor productivity, unemployment, continued rising of prices and falling standard of living. The general crisis in Yugoslavia, which encompassed the different areas of life found expression in the extreme aggravation of the economic, social, political and interethnic relations in Kosovo. The political processes, the exacerbation of the inter-ethnic relations, the developments in Kosovo and especially the introduced emergency measures had a negative effect on the international reputation of Yugoslavia. In the late 1980s the multinational Yugoslav federation faced the problem of its further existence.

Keywords: Albanian factor, Albania, Yugoslavia, Kosovo, Josip Broz Tito, Slobodan Miloshevič, Union of the Yugoslav communists.

Социалното недоволство от началото на 80-те години в Югославската федерация започва да придобива белезите на националистически конфликти между отделните народи и народности. Икономическата криза, която се усеща най-тежко в бедното и неразвито Косово, както и влошаващите се взаимоотношения между албанското мнозинство и сръбското малцинство стигат до точката на кипене в автономната покрайнина. И като резултат по-малко от година след смъртта на Тито в Косово се разиграват събития, които са първият реален симптом за неизбежния край на многонационалната Югославска федерация. Началото е поставено през март 1981 г. с протестите на албанските студенти, издигащи искането Косово да получи статут на република в рамките на Югославия (AJ, СК SKJ, 1–12). Много бързо тези мирни протести прерастват в безредици и бунтове, съпроводени с прояви на насилие. Някои сръбски изследователи смятат, че събитията в Косово са увод към югославската криза (Igič 1996, 366).

Според управляващите в Белград контрареволуционните действия в САП Косово от 11 март до 3 април 1981 г. предизвикват криза в покрайнината и сложна ситуация в цялата държава. До тези събития се стига след активизирането на вътрешните и външните неприятелски сили и изострянето на международната обстановка (AS, СК ZKS, 8). Само в периода от 1978 до 1981 г. са регистрирани около 40 нелегални пропагандни прояви.

В крайна сметка за изостряне на ситуацията след демонстрациите през март–април 1981 г. албанците в Косово обвиняват сръбските органи за сигурност, докато според сърбите виновни са както вътрешните сили, които работят за разбиването на Югославската федерация, така и комунистическият режим в Албания.

Очакванията, че след смъртта на Тито бързо ще се стигне до ескалация на национализма и нарастването на дезориентацията за бъдещето на федерацията, закономерно стават факт. Независимо че югославското политическо и държавно ръководство и респективно ръководствата на републиките очакват този момент, те са изправени пред проблема как да продължат Титовата политика от изминалите 35 години за по-нататъшното развитие на държавата (Veljanovski 2002, 331). Взема се решението да се издигне и да се следва идеологическият лозунг „И след Тито – Тито“.

Първите албански демонстрации с център Прищина започват на 11 март 1981 г. Те са последвани от сблъсъци в Призрен и отново в Прищина, съответно на 25 март и 1 април с.г. (AJ, СК SKJ, 1–6). Тези демонстрации обхващат цяло Косово. Към тях масово се присъединяват студенти. Албанските демонстранти влизат в директен сблъсък с официалната власт в лицето на милицията, като също така оскверняват и сръбски средновековни паметници на културата (AS, СК ZKS, 1230).

След като на 2 април е обявено извънредно положение, части на ЮНА с около 30 000 войници навлизат в Косово, за да пазят реда. Въвежда се вечерен час, а училищата временно са затворени. По улиците постоянно патрулират армия и полиция, а въздушното пространство се охранява от хеликоптери (Mertus 1999, 17–56). В началото на зимата на 1981 г. извънредното положение е отменено, но въпреки това продължава засиленото

присъствие на армия и полиция, което създава напрегната атмосфера и усещане за потиснатост (Simeonov 2012, 138).

Събитията в Косово са последвани от оставките на редица представители на висшето партийно ръководство. На пленума от 5 май 1981 г. тогавашният председател на ПК на СК на Косово Махмут Бакали подава оставка по предложение на отговорните политически органи на Федерацията. По-късно той е изключен и от Съюза на комунистите. С неговото отстраняване се поставя началото на масова чистка сред делегатите на покрайнинската конференция. Така жертва на уличните протести и сблъсъци става и албанската номенклатура в Косово. Освен партийният водач на областта оставки подават и редица други функционери. Те са заменени от други албанци, които са проюгославски настроени (Simeonov 2012, 138).

Непосредствено след събитията в Косово неколкостотин албанци са обвинени в принадлежност към нелегалните организации с „националистически или иредентистки цели“. Две трети от политическите затворници, които впоследствие са осъдени за националистическа дейност през 80-те години на XX в., са именно албанци, арестувани след събитията през март–април 1981 г. (Ortakovski 1996, 317).

Студентските демонстрации с пролятата кръв през м. март–април 1981 г. правят необратим процеса на нарастване на политическото и етническото напрежение. Събитията в Косово през 1981 г. поставят на дневен ред проблема за функционирането на конституционната система в тази южна покрайнина. Проблемът е в това, че за ново дефиниране на положението на Сърбия като държава е необходимо съгласието на всички федеративни части, а между тях естествено и Косово. Според югославската конституция ръководствата на Косово и Войводина са напълно самостоятелни и независими във вземането на всички решения, така че за осъществяване на политически обрат е необходимо тяхното сътрудничество, но те не са готови, което предизвиква сериозна криза в СР Сърбия.

Сръбските изследователи отбелязват, че ръководството на сръбските комунисти не може да продължи с пасивното си поведение. Събитията в САП Косово предизвикват недоволство, гняв, разочарование и огорчение в Сърбия. Пред обикновения сръбски гражданин все повече се поставя въпросът: защо покрайнини са създадени единствено на територията на Сърбия, независимо че съществуват още по-основателни причини за тяхното създаване в рамките на останалите републики? Процесите, които водят до разбиване на целостта на Сърбия и създават възможност за отцепване на някои нейни части, се разглеждат все повече като стремеж на антисръбското крило в ръководството на Югославия колкото е възможно повече да отслаби най-голямата федерална единица (Bogetich 2001, 194). Почти всички са единодушни, че въпреки комплексните мерки за стабилизиране на обстановката в Косово, особено след 1981 г., резултатите са крайно незадоволителни. Признава се, че не съществува климат на взаимно доверие и сигурност за спокоен и равноправен живот на населението от една или друга народност в автономната покрайнина Косово (DAMVnR, 27). Така според висшето партийно ръководство в Белград след събитията в Косово през 1981 г. се засилва натискът върху сърби и черногорци за тяхното изселване. С лозунги, изписани по сградите, и в анонимни писма се отправят директни заплахи или се поставят срокове за тяхното изселване от Косово („Изселете се оттук“, „Какво правите тук?“) (AS, СК ZKS, 4–6).

Проблемите, свързани с Косово, обаче освен политически имат дълбок икономически и социален характер (Ljerojevic 2006, 174). Диспропорциите в социално-икономическото положение на населението в различните републики се задълбочават непрекъснато.

В средата на 80-те години се наблюдава все по-голямо нарастване на напрежението в Косово и решимостта, която Белград демонстрира, за да се защити териториалната цялост на Федерацията. От своя страна през втората половина на 1985 г. се провеждат масови демонстрации на сърби и черногорци в Косово. На 9 септември е организирана конференция на сърбите и черногорците от град Косово поле, а на 24 октомври 2000 сърби и черногорци издигат искане да се решат проблемите на тяхната сигурност в Косово (Stamova 2016, 133).

На 15 януари 1986 г. белградското списание „Книжевни новини“ публикува петиция на 2000 граждани от Косово поле, която се оценява като пръв организиран протест на сърбите и черногорците против „албанския сепаратизъм и национализъм“. От своя страна на

12 февруари Съюзното събрание констатира, че поради растящия албански натиск продължава изселването на сърбите и черногорците от областта (Achkovska 2001, 164). На 26 с.м. 100-ина сърби и черногорци от Косово организират за пръв път протестен митинг в Белград. През следващите години те често ще използват това средство, за да привлекат вниманието на републиканските и федералните органи върху заплахата от страна на албанците и нарастващите случаи на нарушаване на законовия ред в Косово. В Сърбия темата за Косово и заплахата за сърбите там все по-често се оказва във фокуса на общественото внимание, докато в другите части на Югославия тези протести предизвикват недоверие и страх.

Недоволството сред сръбското републиканско и партийно ръководство от прекомерните според тях права, които се дават на албанците в Косово, и от продължаващото изселване на сърби и черногорци оттам има отглас и сред сръбската научна общественост. Така се стига до Меморандумът на САНУ, публикуван на 24 септември 1986 г. във в. „Вечерни новости“ (Белград) (Stamova 2016, 195). В него се посочва, че положението на сръбския народ е станало катастрофално, тъй като извън Сърбия и преди всичко в Косово сърбите са подложени на асимилация и постепенно загубване на своята културна идентичност. САНУ вижда решението в промяна на конституцията от 1974 г. и в „дялостното обединение“ на сръбския народ в една унитарна Сърбия. Все в този дух на XIII конгрес на СЮК през м. ноември 1986 г. се приема Резолюция за Косово. На 21 януари 1987 г. Председателството на СФРЮ предлага да се пристъпи към промяна на конституцията на Югославската федерация (Achkovska 2001, 165–166).

Междувременно продължават протестните акции на сърбите и черногорците в Косово. На 28 февруари 1987 г. те организират среща в гр. Косово поле, която само след два месеца е последвана от посещение в покрайнината на члена на Председателството на СК на Сърбия Слободан Милошевич. На 24 април той присъства на протеста, организиран от гражданите на Косово поле срещу засилващия се албански национализъм и в защита на сърбите от Косово. Подкрепата на Милошевич, символично изразена с фразата „Никој няма право да ви бие“ (Nikolich 2006, 244), означава прелом в отношението към проблемите в Косово от страна на политическото ръководство на Сърбия.

Кулминацията на събитията в Югославската федерация и най-вече на пряко свързаните с положението в Косово е IX пленум на ЦК на СЮК, който се провежда на 26–27 юни 1987 г. в Белград. Основният документ – „Изводи за осъществяване становищата на СЮК в развитието на социалистическото самоуправление, братството и единството и общността на Косово“, утвърждава автономната покрайнина като югославски проблем (AS, СК ZKS, 1).

В същото време, на 23 и 24 септември 1987 г., в Белград се провежда VIII пленум на ЦК на СК Сърбия. В сръбското ръководство се извършва „партиен преврат“ – начело на партията застава Слободан Милошевич (Miloshevich 2008, 303). С това се полага началото на нов етап в сръбската политика, който ще доведе до нарастване на напрежението и дестабилизацията в Югославия.

През пролетта и лятото на 1988 г. междуетническото напрежение в Югославската федерация все повече нараства. Това е периодът, в който Югославия навлиза във все по-голяма и остра политическа, обществена и социално-икономическа криза, която дава своето силно отражение върху международналните отношения в цялата държава.

Целта на сръбския лидер Милошевич, с широката подкрепа на народа и политическия елит в Сърбия, е да се върне интегритетът на Сърбия чрез елиминиране на автономията на Косово и Войводина с конституцията през 1974 г. Предложението на републиканското ръководство в Белград за промяна на конституцията на Сърбия е прокарано в края на 1987 г. На 25 юли 1988 г. проект-поправките в сръбската конституция са вече факт, но те влизат в разрез с желанията и исканията на албанското население в Републиката и особено в Косово (Stamova 2016, 237).

В тази връзка от 17 до 21 октомври 1988 г. на територията на Косово се провеждат масови демонстрации срещу нарушаването на автономията на областта и срещу проявите на сръбския национализъм. Месец по-късно, на 17 ноември, на пленум на ПК на СК Косово от функции са свалени председателката на Председателството на покрайнинския комитет Качуша Яшари, членовете на Председателството Екрем Арифифи и Азем Власи (AS, СК ZKS, 10). Като отговор на албанското недоволство в Косово на 19 ноември 1988 г. в

Белград се провежда голям „митинг на братството и единството“, на който присъстват близо около един млн. души.

Според ръководството в Белград повдигането на въпроса за отговорността на ръководството на СК Косово е използвано като повод за масови демонстрации на гражданите от албанска народност. Те започват в рудника „Стари търг“ от 17 до 21 ноември 1988 г. Един от главните мотиви е негативното отношение спрямо промените в конституцията на Сърбия. Изявленията на отделни ръководни личности от Косово във връзка с конституционните промени се използват, за да подтикнат гражданите от албанската народност към масови протести и демонстрации (AS, СК ZKS, 40). Тези масови албански демонстрации през м. ноември 1988 г., според Белград, „нанасят голяма политическа вреда на сложната политическа ситуация в Косово“. Особени тежки и негативни са последиците за международните отношения в автономната област (AS, СК ZKS, 42).

Така, започнали като демонстрации, вълненията на албанското население постепенно преминават в стачки, които продължават и през първите месеци на 1989 г., което сериозно обезпокоява югославското държавно и партийно ръководство. Още при посещението на група членове на ЦК на СЮК в Косово от 21 до 27 ноември 1988 г. се оценява, че ситуацията е по-тежка от 1981 г., която поставя под въпрос цялата стратегия на СЮК спрямо Косово (AS, СК ZKS, 10).

Години наред, въпреки многократно предприеманите мерки, обстановката в Косово продължава да бъде напрегната. Безрезултатността на тези мерки се дължи преди всичко на липсата на единни виждания и позиции във Федерацията по отношение на положението в Косово. Една част от ръководните югославски дейци се отнасят твърде критично към събитията в Косово и мястото на областното ръководство в решаването на проблемите, а други омаловажават процесите и събитията, като ги представят изключително откъм позитивната им страна. Проблемът „Косово“ като дестабилизиращ фактор е резултат на редица причини, но основните са народностният състав на областта и нетърпимостта между компактна маса албанци и живеещите като малцинство около 200 000 сърби и 20 000 черногорци (Stamova 2016, 238). В последните години в резултат на активизираната се „външно-албански национализъм и шовинизъм“ се засилва натискът под най-различни форми над славянското население в Косово. В отговор на това налице са действия както от страна на федеративното ръководство, така и на самото християнско население в Косово, Сърбия и Черна гора. С решение на Председателството на СФРЮ е изпратен допълнителен контингент на милицията за поддържане на реда и законността; създаден е специален комитет за защита на сърбите и черногорците в Косово; провеждат се масови митинги в градовете на Сърбия, Черна гора и Косово, в които участват общо над 1 500 000 души (СДА, 2–3).

Най-новите демонстрации, които започват на 23 март 1989 г. с протеста на група жени в деня на дискусиите в Събранието на САП Косово за конституционни промени в СР Сърбия и кулминират на 27 и 28 март в голям брой градове в покрайнината, по своята същност и цел представляват продължение и са ескалация на масовите протестни демонстрации от ноември 1988 и стачките в покрайнината от февруари 1989 г. (Stamova 2016, 256) „Мартенските демонстрации“ се различават от всички предходни протести, стачки и демонстрации с краен фанатизъм, както и с масова употреба на огнестрелно оръжие и други средства (камъни, секири и др.), особено в нападенията срещу представителите на органите на сигурността. В тези действия се наблюдават елементи на градско и въоръжено въстание. По органите на сигурността се стреля от различни места, което е особено характерно в Сува река, Подуево, Титова Митровица и Прищина. Според Белград от времето на войната до тези събития никога в Югославия – по градове и улици, където е югославската милиция и войска, не са поставяни барикади, както е на 27 и 28 март 1989 г. на много места в Косово (AS, СК ZKS, 1–2).

Според оценките на официалните органи най-брутални са демонстрациите на 27 март, като се дават човешки жертви и от страна на органите на сигурността, и от страна на демонстрантите в САП Косово (AS, СК ZKS, 2–3). Според югославското партийно ръководство последните демонстрации в Косово показват, че „става въпрос за много опасен, добре организиран, дързък и до фанатизъм на всичко готов неприятел за осъществяване на контрареволуционните цели на албанския национализъм и сепаратизъм“. Потвърждават се оценките на органите на СЮК, че „албанските националисти и сепаратисти“ действат

свързано и последователно, с платформа за един по-дълъг срок, сменяйки своята тактика в зависимост от ситуацията.

Събитията показват, че албанските националисти са решени да осъществят онова, което по-рано планират и заявяват, а именно да се стигне до проливането на кръв, народът да се предизвика на въоръжено въстание и след това, в такава атмосфера и ситуация, която ще се създаде, да осъществят своята крайна цел. Драмата, която се разиграва от 23 до 29 март 1989 г., когато падат жертви както от страна на органите на сигурността, така и от страна на демонстрантите, не оставя повече никакви дилеми за това (AS, СК ZKS, 4).

Непосредствена цел на организаторите на тези демонстрации е сред югославската и световната общественост да се представи как Събранието на САП Косово дава съгласие на предложението за промени в конституцията на СР Сърбия под натиск, без да се зачита волята на албанската народност. Това води до организирането на опозиционен фронт срещу тези промени от страна на албанците в Косово. Всичко това се потвърждава и от събитията от ноември 1988 до март 1989 г. В резултат на тези действия в Югославия влизат в сила много ограничения и забрани, които без съмнение отежняват стопанския, обществения, културния и политическия живот на хората в Косово. Но, според югославското ръководство, те са били необходими, за да се спре ескалацията на действията с негативни последици за конституционния ред и сигурността в държавата (AS, СК ZKS, 4–5).

В крайна сметка на 28 март 1989 г. се взема решението за ограничаване на автономията на САП Косово, което се утвърждава през април с приемането на конституционните поправки в СР Сърбия. На 12 с.м. в Белград се провежда XV пленум на ЦК на СК Сърбия, на който се обсъжда актуалната политическа ситуация в Косово. Само няколко дни по-късно, на 20 април, Председателството на СФРЮ провъзгласява извънредно положение в покрайнината, с което проблемите не се разрешават, а с всеки изминал ден се задълбочават, което довежда до нова ескалация на напрежението както в Косово, така постепенно и в цялата Югославска федерация.

Политическите процеси, изострянето на международните отношения, събитията в Косово и особено въведените извънредни мерки в тази област се отразяват неблагоприятно върху международния авторитет на Югославия.

Европейските страни изразяват отношението си чрез резолюция на Европейския парламент от 13 април 1989 г. след посещението на парламентарна делегация в Югославия и по-конкретно в Косово през пролетта на с.г., в която се осъждат действията на югославското правителство в Косово (DAMVnR, 5–6).

Нов момент в отношенията между САЩ и СФРЮ по това време се явява реакцията на Американския конгрес и приетата в Камарата на представителите Резолюция по правата на човека в Югославия. Въпреки че в текста на резолюцията се посочва, че САЩ ще продължават да поддържат „независимостта, единството и териториалната цялост на Югославия“, към югославското правителство е отправена остра критика за нарушаване на човешките права и въвеждане на репресивни мерки в Косово. Настоява се да се зачита Заключителният документ от Хелзинки за правата на човека и да се осигури защита на албанското национално малцинство в Косово. Показателни са думите на бившия американски посланик в Белград Игълбъргър пред конгреса: „Ако не е напълно премахната автономията на Косово, то тя е драстично ограничена“ (DAMVnR, 11–12).

Трябва да се отбележат и активните действия на двамата американски сенатори Дон Никъл и Боб Дойл, които многократно настояват в свои обръщения и писма до американския президент в края на 80-те и особено в началото на 90-те години за осмисляне на политиката на американската помощ за Югославия; според тях американската държава и администрация би трябвало да вземат решение за скъсване с тази политика. Техният аргумент за всичко това е, че според редица наблюдатели се засилва нарушаването на човешките права, особено срещу албанското население в Косово, където в продължение на повече от две години е в сила военно положение и се създават пречки пред организирането на свободни и честни избори. В заключение, според американските сенатори „докато не се постигне значителен напредък по тези въпроси, законът трябва да забрани предоставянето на всякаква помощ за Югославия. Ние вярваме, че е правилно, отговорно и в наш, американски национален интерес да се позиционираме твърдо на страната на демокрацията и твърдо срещу нарушенията на човешките права“ (George H. W. Bush Presidential Records, 1).

Критиките от страна на различни международни фактори обаче не възпират организирането на едно събитие през лятото на 1989 г., което може да се определи и като кулминация в овладяването на властовите позиции от страна на Слободан Милошевич и легализирането на властта му както в Сърбия, така и в Югославската федерация.

Така на 28 юни 1989 г. на сръбския празник Видовден в местността Газиместан в Косово се чества 600-годишнината от битката на Косово поле. Мероприятието е добре организирано от страна на сръбските власти и според някои данни там са присъствали около един милион души от всички краища на Републиката, а според официалните медии – около два милиона души от почти всички републики на федерацията (Сърбия, Черна гора, Босна и Херцеговина и Хърватия), в т.ч. и от чужбина (Австралия, САЩ, Канада и европейските държави). Централно събитие е речта на председателя на Председателството на СР Сърбия Слободан Милошевич (Belic et. al. 1989, 255–258), в която той акцентира на факта, че неразбирателството сред сръбските политици, което датира от десетилетия, вече е минало и в резултат на поправките в сръбската конституция „Сърбия днес е единна и равноправна с другите републики. Не трябва да се допуска хората да се делят по национален и религиозен принцип“ (Belic et. al. 1989, 256).

На този митинг Милошевич е „коронован“ за лидер на нацията, като повечето анализатори характеризират речта му като начало на сръбската националистическа кампания. Според Милошевич: „Шест века по-късно, днес отново сме изправени пред битки. Те не са въоръжени, макар че и такива не са изключени“ (Vucetic et. al. 2001, 67). Тази негова фраза може да се тълкува по различен начин, което внася голяма тревога у народите на Югославия.

Последвалите събития в края на 1989 г. както в автономната област, така и в цялата Югославска федерация, са ярко доказателство в тази насока. Политиката на Милошевич, в чийто център е съдбата на Косово, среща съпротивата на несръбските народи във Федерацията и се оказва пагубна за нейното бъдеще. Като резултат от тази политика и подтикнати от „кадифените революции“ в Източна Европа, през декември 1989 г. в Косово се появяват две нови организации. Първата е непартийният Съвет за защита на човешките права и свободи начело с Адем Демачи, който се превръща в основен център за наблюдение на нарушенията на човешките права и на насилието от страна на милицията. Втората е Демократичният съюз на Косово (ДСК) (Maliqi 1998, 101), който се превръща в национално движение – към него се присъединяват стотици хиляди членове начело с Ибрахим Ругова и с голямата подкрепа от Фадил Ходжа. През следващото десетилетие Демократичният съюз на Косово ще играе важна роля в покрайнината. С неговото създаване се полага началото на паралелните държавни структури в областта от страна на албанците (Kostovicova 1996, 109).

Трябва да се отбележи, че след смъртта на Енвер Ходжа и оглавяването на Албанската партия на труда от Рамиз Алия и особено през втората половина на 80-те години се наблюдават първите признаци на размразяване на албанската външна политика и нейното отваряне към света (Stamova 2016, 247–248).

За повечето наблюдатели на процесите в двете съседни държави е видно, че положението на албанците в Югославия, и особено в Косово, се оказва главният барометър за състоянието на двустранните отношения. Сложната обстановка в Косово от 1988 г. предизвиква остра реакция в Албания. Тя твърдо застава в защита на косовските албанци, с което се навлиза в нов етап на интернационализирането на проблема за тяхното положение, а Югославия от своя страна я обвинява в намеса във вътрешните ѝ работи.

По това време албанската дипломация се активизира в търсенето на по-широка международна подкрепа за Косово, считайки, че „приемането на конституционните промени прави проблема за Косово не само вътрешноюгославски“ (DAMVnR, 23). Според Тирана и дипломатията този проблем има три аспекта – вътрешен, балкански и международен, позиция, коренно противоположна на югославската. Действията от страна на Албания, както и на албанската емиграция на Запад допринасят за все по-засилващия се натиск върху югославското ръководство отвън, от страна на западноевропейските държави и САЩ (Gllageva 2004, 201).

В противовес на идеята на Слободан Милошевич за „остатъчна Югославия“, която да включва всички републики, в които живее сръбско население, с изключение на Словения, ръководствата на СР Словения и СР Хърватия настояват за преустройството на Юго-

славия на конфедеративни принципи през 80-те години. Това довежда до свикването на XIV извънреден конгрес на Съюза на югославските комунисти от 20 до 22 януари 1990 г. Непреодолимите противоречия между сръбското ръководство, от една страна, и словенското и хърватското, от друга, довеждат до фактическото разпадане на тази партия, с което е разрушена основата за съществуването на социалистическа Югославия.

Началото на кризата в Югославия се свързва с началото на етатизацията на Косово, т.е. Косово се превръща в държава в държавата. Първите десет години след разпадането на Титова Югославия са ярко доказателство за ускореното интернационализиране на етническите противоречия между албанци и сърби, с основен център на събитията в Косово. Събитията в Косово ясно разкриват дълбоките противоречия и трудния път да се намери взаимноприемливо решение на албанския национален и малцинствен проблем. До началото 1998 г. поведението и политиката на албанците в Косово се определят и ръководят от Демократичния съюз на Косово начело с Ибрахим Ругова. Тази политика е насочена предимно към „мирно“ противопоставяне, свързано с искания за конституционни промени в Съюзна република Югославия, за конституиране на Косово като трета федерална единица. Безрезултатността на мирните инициативи и пасивната съпротива обаче активизират радикалните сепаратисти, които още от средата на 1995 г. започват да опипват почвата чрез извършването на терористични акции. Тези акции стават особено интензивни през 1996/1997 г., когато начело на екстремистките елементи в Косово се утвърждава Армията за освобождение на Косово (АОК, алб. език – УÇК). В същото време официалната позиция на СР Югославия е срещу всякаква намеса в нейните вътрешни работи, поради което югославските власти смятат интернационализирането на косовската криза и въздушните удари на НАТО от 1999 г. срещу Югославия за „открита непредизвикана агресия“. Освен с югокризата обаче, началото на 90-те години се характеризира и с краха на социалистическата общност и края на биполярната система в Европа. Вече я няма СФРЮ, а Албания излиза от изолацията. Наблюдават се ново развитие и решения на национално-малцинствените проблеми на Балканите, при което албанският въпрос не само излиза от югославските рамки и от балканските си параметри, но се превръща в център на внимание на международната общност. По този начин проблемът за Косово се активизира и интернационализира, преминава през сложно развитие, за да се стигне до конфликта през 1998/1999 г., с който се поставя началото на нова фаза в неговото развитие. Постепенно се пристъпва към създаването с международна подкрепа на държавата Косово, за да се стигне до провъзгласяването на условната независимост на Косово на 17.02.2008 г.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- Achkovska V. 2001. Makedonija vo Jugoslovenskata federacija 29.11.1943–8.09.1991 (Hronologija) [Macedonia in the Yugoslav Federation 29.11.1943–8.09.1991 (Chronology)]. Skopje: Institute of National history, 208 s. (In Macedonian).
- Ачкоска, В. 2001. Македонија во Југословенската федерација 29.11.1943–8.09.1991 (Хронологија). Скопје: ИНИ, 208 с.
- Bogetich D. 2001. Regulisanje ustavno-pravnog statusa Kosova i Metohije u socijalistichkoj Jugoslavije 1946–1990 [Regulating the constitutional and legal status of Kosovo and Metohija in socialist Yugoslavia 1946–1990]. *Kosovo i Metohija u velikoalbanским planovima 1878–2000* [Kosovo and Metohija in the Greater Albania plans]. Belgrade: Institute of Contemporary history, 316 s. (In Serbian).
- Богетић, Д. 2001. Регулисање уставно-правног статуса Косова и Метохије у социјалистичкој Југославији 1946–1990. *Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878–2000*. Београд: ИСИ, 316 с.
- Veljanovski N. 2002. Makedonija 1945–1991. Drzhavnost i nezavisnost [Macedonia 1945–1991. Statehood and Independence]. Skopje: Institute of National history, Matica Makedonska, 406 s. (In Macedonian).
- Велјановски, Н. 2002. Македонија 1945–1991. Државност и независност. Скопје: ИНИ, Матица Македонска, 406 с.
- Igich Zh. 1996. Kosovo i Metohija (1981–1991). Uvod u Jugoslovenskoj krizu. Dnevnik (Knjiga I). Prishtina: Jedinstvo, 366 s. (In Serbian).
- Игић, Ж. 1996. Косово и Метохија (1981–1991). Увод у Југословенско кризу. Дневник (Књига I) [Kosovo and Metohija (1981–1991). Introduction to the Yugoslav crisis. Diary (Book I)]. Приштина: Јединство, 366 с.

- Nikolich K. 2006. "Niko ne sme da vas bie". Slobodan Miloshevich u Kosovu Polyu 24–25. april 1987. Istorija i mit ["No one is allowed to beat you". Slobodan Milosevic in Kosovo field 24–25. April 1987. History and Myth]. Belgrade: Institute of Contemporary history, 244 s. (In Serbian).
- Николић, К. 2006. „Нико не сме да вас бије”. Слободан Милошевић у Косову Пољу 24–25. април 1987. Историја и мит. Београд: ИСИ, 244 с.
- Ortakovski V. 1996. Megjunarodnoto polozhenie na malcinstvata [The international situation of the minorities]. Skopje: Mislа, 484 s. (In Macedonian).
- Ортаковски, В. 1996. Мегународната положба на малцинствата. Скопје: Мисла, 484 с.
- Simeonov K. 2012. Kosovo. Pogled kam badeshteto [Kosovo. Looking to the future]. Sofia: Minerva, 640 s. (In Bulgarian).
- Симеонов, К. 2012. Косово. Поглед към бъдещето. София: Минерва. 640 с.
- Stamova M. 2016. Albanskijat problem v Jugoslavija sled Tito (1980–1990) [The Albanian problem in Yugoslavia after Tito (1980–1990)], Sofia: Paradigma. 310 s. (In Bulgarian).
- Стамова, М. 2016. Албанският проблем в Югославия след Тито (1980–1990). София: Парадигма. 310 с.
- Belić D., Đ. Bilbija. 1989. Slovenija i Srbija od Cankarjevog Doma do Jugoalata i Gazimestana [Slovenia and Serbia from Cankarjev House to Jugoalat and Gazimestan]. Beograd: Tera, 258 s. (In Serbian).
- Gllareva F. 2004. Diplomacia amerikane në konfliktin e Kosovës 1989–1999 [The American diplomacy in the Kosovo conflict 1989–1999]. Prishtinë: Rlta BS&Artini, 201 f. (In Albanian).
- Kostovicova D. 1996. Parallel Worlds: Response of Kosovo Albanians to Loss of Autonomy in Serbia, 1989–1996. Cambridge: Wolfson College, University of Cambridge, 109 pp.
- Ljepejevic S. 2006. Kosovo and Metohija. Reality, economy and prejudices. Belgrade: TANJUG, 174 pp.
- Maliqi S. 1998. Kosova: separate worlds, reflections and Analyses 1989–1998. Prishtina: MM, 101 pp.
- Mertus J. A. 1999. Kosovo. How Myths and Truths Started a War. Berekley and Los Angeles: University of California Press, 378 pp.
- Milošević, S. 2008. Put ka vlasti. Osmа седница СК SKS: Uzroci, tok i posledice Srbija 20 godina kasnije 1987–2007. 2008 [Slobodan Milosevic: The road to power. Eighth session of the Central Committee of the SCS: Causes, course and consequences Serbia 20 years later 1987–2007]. *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog u Beogradu 21. i 22. septembra 2007* [Proceedings of the international scientific conference held in Belgrade on September 21 and 22, 2007]. Belgrade–Stirling, 303 s. (In Serbian).
- Vučetić R., Mimica A. 2001. Vreme kada je narod govorio: rubrika "Odjeci i reagovanja" u listu Politika: (juli 1988–mart 1991) [The time when the people spoke: column „Echoes and reactions“ in the newspaper Politika: (July 1988–March 1991)]. Belgrade: Fond za humanitarno pravo [Humanitarian Law Center], 75 s. (In Serbian).
- DAMVnR. Diplomatičeski arhiv na Ministerstvoto na vanshните работи [Diplomatic Archive of Ministry of Foreign Affairs], op. 40, a.e. 4415. (In Bulgarian).
- ДАМВНР, оп. 40, а.е. 4415.
- CDA. Centralen Darzhaven arhiv [Central Government Archive], f. 1-b, op. 101, a.e. 1995. (In Bulgarian).
- ЦДА, ф. 1-б, оп. 101, а.е. 1995.
- Arhiv Jugoslavije (AJ) [Archive of Yugoslavia], 507, Centralni Komitet Savez Komunista Jugoslavije (CK SKJ) [Central Committee of the Union of Yugoslav Communists] – III/304. (In Serbian).
- Arhiv Slovenije (AS) 1589 [Archive of Slovenia], Centralni Komitet Zveze komunistov Slovenije (CK ZKS) [Central Committee of the Union of Yugoslav Communists], št. 1230, AE:IV/3701. (In Slovenian).
- George H. W. Bush Presidential Records, G S OF 68, White House Office of Legislative Affairs, James Renne, Files, Yugoslavia (OA/ID 07244–009).

Дата на подаване на статията в редакцията – 7.12.2020 г.